

13. Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти			
Професійна діяльність вчителя в інклюзивному освітньому середовищі	Очна	30	22

Таблиця 3

Інформація щодо підвищення кваліфікації педагогічних кадрів області за I півріччя 2025 року

Очна форма навчання	5259
Форма організації науково-методичної роботи за вибором педагогів (сертифікат)	3112
Форма організації науково-методичної роботи за вибором педагогів (сертифікат) платно	430
Тренери-педагоги та педагогічні працівники, які забезпечуватимуть реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти в другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання) у 2025/2026 навчальному році, пілотних (9) класів та педагогічних працівників закладів освіти, які беруть участь у реалізації Державного стандарту профільної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році в пілотних (10) класах	1761
Педагоги закладів загальної середньої освіти «СЕН “Зерна”»: розвиток соціально-емоційних навичок та підтримка благополуччя дітей і педагогів»	3747
Всього	14 309

Використані джерела

- Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-p#Text>
- План-графік підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів установ освіти області на 2025 рік / уклад. Т. П. Верба. Луцьк : ВІППО, 2025. 40 с. URL: https://vippo.org.ua/index.php?pagename=plan_grafik
- Про підвищення кваліфікації педагогічних кадрів установ освіти області в 2025 році : наказ Управління освіти і науки Волинської облдержадміністрації № 423 від 02.12.2024 р.

Інклюзивна освіта

УДК 373.5.091:376

Наталія ГРИГОР'ЄВА,
завідувач відділу природничих дисциплін ВІППО

Формування інклюзивної компетентності вчителів природничої освітньої галузі в умовах НУШ

Розкрито можливості формування інклюзивної компетентності вчителів природничої освітньої галузі в умовах Нової української школи, відповідно до вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» через зміст освітньої програми підвищення кваліфікації вчителів природничих дисциплін «Технології роботи з дітьми з особливими освітніми потребами».

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна компетентність, професійний стандарт, освітня програма підвищення кваліфікації.

Nataliia Hryhorieva. Formation of Inclusive Competence of Natural Education Teachers in the Context of the New Ukrainian School.

The possibilities of forming inclusive competence of teachers of the natural sciences in the conditions of the New Ukrainian School, in accordance with the requirements of the professional standard „Teacher of a general secondary education institution” through the content of the educational program for advanced training of teachers of natural sciences „Technologies of working with children with special educational needs”, are revealed.

Keywords: inclusive education, children with special educational needs, inclusive competence, professional standard, educational program for advanced training.

Вступ. Інклюзивне навчання є невід’ємною частиною Концепції НУШ [5] для створення безпечного та інклюзивного освітнього простору, яке забезпечує рівний доступ до якісної освіти для всіх дітей з дотриманням умов індивідуального підходу, за якого враховують сильні сторони, потреби та можливості кожної дитини. Для дітей з особливими освітніми потребами навчання у школі має на меті сприяти їх розвитку шляхом формування компетентностей та соціалізації. Кожен з цих напрямів визначається індивідуально для конкретної дитини. В цьому і проявляється принцип індивідуалізації навчання.

Немає єдиного визначення інклюзивного навчання, але його опис міститься в документах багатьох міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Світовий банк, Організація економічної співпраці та розвитку тощо). Інклюзивне навчання, перш за все, – це забезпечення права кожної дитини на освіту, що зазначено в таких національних документах, як Конституція України, Закон «Про освіту», а також у міжнародних документах, ратифікованих Україною (Конвенція ООН про права дитини, стаття 23 [2], Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, стаття 24 [3]).

Основні терміни, пов’язані з інклюзивним навчанням, прописано у Законі України «Про освіту» [1]. Зокрема, це: інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, індивідуальна програма розвитку, особа з особливими освітніми потребами, розумне пристосування та ін.

Постановка проблеми. Важливою умовою створення інклюзивного освітнього середовища у ЗЗСО є підготовка педагогів. У Постанові Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [6] (пункт 15) серед основних напрямів підвищення кваліфікації визначено «створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами».

Сьогодні бути компетентним фахівцем неможливо без оволодіння системою підходів та методів, спрямованих на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби. Це вимагає від учителя знання методики організації навчання в умовах інклюзії, а також таких якостей як етичність, гнучкість, делікатність, уміння почути і зрозуміти іншого.

Опановуючи теоретичні знання щодо роботи з учнями з ООП, кожен педагог також має напружувати

ефективний практичний інструментарій з конкретного навчального предмету. На допомогу вчителям природничої освітньої галузі у ВІППО пропонуємо підвищення кваліфікації за освітньою програмою (ОП) «Технології роботи з дітьми з особливими освітніми потребами», яке сприяє формуванню та розвитку інклюзивної компетентності педагогів НУШ. Освітню програму розроблено з урахуванням вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [8].

Мета статті: обґрунтування можливостей формування інклюзивної компетентності вчителів природничої освітньої галузі відповідно до вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» через зміст ОП підвищення кваліфікації вчителів природничих дисциплін «Технології роботи з дітьми з особливими освітніми потребами».

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна компетентність передбачає відповідний рівень знань і вмінь, необхідних для виконання фахових функцій в умовах інклюзивного навчання. За професійним стандартом, до складу інклюзивної компетентності входять: здатність створювати умови, які забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища; здатність до педагогічної підтримки осіб з ООП; здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного здобувача з урахуванням вікових та інших індивідуальних особливостей [8].

Розглядаючи інклюзивну компетентність із позицій професійного стандарту, звернемо увагу на її знаннєвий компонент [8]:

1. Знання інструментів забезпечення інклюзивного навчання (інклюзивної культури, політики, практики).

У процесі навчання за ОП «Технології роботи з дітьми з особливими освітніми потребами» вчителі дізнаються про: законодавчу базу впровадження інклюзивного навчання в Україні; важливість та можливості створення інклюзивної атмосфери у класі; засоби, методи і стратегії, спрямовані на створення освітнього середовища, яке враховує потреби та можливості кожної дитини; кращі практики реалізації інклюзивної освіти. На цьому етапі навчання педагогів важливим є розуміння і прийняття ідеології інклюзивної освіти та основних переваг інклюзивного навчання для всіх учасників освітнього процесу.

2. Знання принципів і стратегій універсального дизайну у сфері освіти й розумного пристосування.

Зробити навчання доступним для всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей та рівня підготовки, можливо завдяки універсальному дизайнові навчання.

Саме він має стати основою для створення доступного, інклюзивного, справедливого і цікавого для кожного учня освітнього середовища, щоб мінімізувати можливі бар'єри для навчання. Учителі природничої освітньої галузі отримують рекомендації з універсального дизайну для навчання, певні ідеї для зменшення бар'єрів, підтримки та уваги до особистісних якостей і цінностей учнів, а також для створення найбільш оптимальних навчальних можливостей для кожного.

Також одним із принципів організації інклюзивного середовища є «розумне пристосування» для подолання бар'єрів, які виникають у конкретної дитини (в тому числі використання спеціальних засобів навчання), щоб брати активну участь у навчальному процесі.

Важливо, щоб учителі зрозуміли сутність універсального дизайну, його основні принципи та розумне пристосування, організацію роботи ресурсних кімнат для безбар'єрного навчання, що в контексті українського законодавства є основними стратегіями розбудови інклюзивного освітнього середовища.

3. Знання принципів, форм і методів ефективної підтримки осіб з особливими освітніми потребами.

Учителі природничої освітньої галузі під час навчання за освітньою програмою знайомляться з особливостями ефективної підтримки учнів з ООП: залучення та включення до навчального процесу кожної дитини з особливими освітніми потребами; орієнтування на можливості, навички та вміння конкретної дитини; гнучкість дидактичних підходів; бачення потреби додаткової постійної чи тимчасової підтримки в процесі навчання. Наприклад, дітям із порушенням зору треба все детально описувати; звертаючись до дітей із порушенням слуху, треба говорити голосно, повільно, часто повторювати сказане; дітям з порушенням сенсорного сприйняття потрібен емоційний контакт; гіперактивних дітей із дефіцитом уваги слід хвалити за хороші вчинки, звертати увагу на їхні досягнення, натомість зауваження і побажання висловлювати м'яко. Адже кожен учень із особливими освітніми потребами має розвивати свої потенційні можливості, відчувати повагу до себе та підтримку.

4. Знання видів адаптацій / модифікацій в освітньому процесі, зумовлених ООП здобувачів.

Однією з основних умов успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти є розробка та реалізація індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка є обов'язковим освітнім документом. Такі складові програми як індивідуальний навчальний план, індивідуальна навчальна програма, необхідні адаптації / модифікації та перелік додаткових корекційно-розвивальних послуг надають можливість повноцінно організувати освітній процес дитини.

Учителі природничої освітньої галузі ознайомлюються з поняттям і характеристиками ІПР, щоб розуміти: як і для чого розробляють індивідуальну

навчальну програму та навчальний план; чим модифікації відрізняються від адаптацій і що вони можуть стосуватися не тільки навчальних програм, а й навчального середовища.

5. Знання технологій індивідуального та диференційованого навчання.

Ефективне інклюзивне навчання можливе лише за умови спеціальної підготовки педагогів з метою оволодіння ними навичками організації навчального процесу для різних дітей у межах одного класу, підтримки кожного учня для досягнення більш високого рівня та забезпечення успіху в навчанні. При доборі засобів, прийомів, темпу навчання необхідно враховувати індивідуальні особливості школярів, неоднаковий рівень розвитку їх здібностей.

Сьогодні в педагогічній науці йде пошук способів зробити навчання в інклюзивному класі диференційованим, таким, що задовольнятиме індивідуальні потреби кожного учня. Саме тому ознайомлюємо вчителів з технологією диференційованого навчання, яка передбачає, що всі учні різні, тож необхідно: виявити ці відмінності, створити відповідне освітнє середовище та організувати навчальний процес таким чином, аби забезпечити ефективний навчальний досвід для кожного з них. Базовими теоретичними підвалинами для моделі диференційованого навчання є теорія множинного інтелекту, концепція навчання, орієнтованого на потреби дітей, діяльнісний підхід, знання про особливості навчання учнів, зони найближчого розвитку, принципи універсального дизайну та інші [4].

6. Знання способів виявлення здібностей, інтересів, навчальних можливостей здобувачів освіти.

Потенційні можливості й потреби дитини, в першу чергу, зумовлені її особистісними характеристиками, глибиною знань та рівнем сформованості навичок, мотивацією до навчання і пізнання. На основі висновків ІРЦ учителі отримують інформацію про сформованість окремих пізнавальних процесів у школярів з особливими освітніми потребами, про їх інтереси, сильні сторони і здібності. Плануючи урок, кожен учитель має продумати такі завдання, види діяльності та форми роботи, які б сприяли виявленню здібностей, інтересів, навчальних можливостей усіх учнів класу.

7. Знання вимог до особливостей організації освітнього середовища як чинника розвитку особистості здобувачів освіти.

Освітнє середовище прямо впливає на фізичну, когнітивну, соціально-емоційну сфери дитини і на розвиток загалом. Якщо середовище безпечне на фізичному та психологічному рівнях, забезпечене різними ресурсами, то воно буде сприяти розвитку та ефективному навчанню як у ході самостійної роботи, так і в груповій взаємодії дітей. Через забезпечення відповідних умов з урахуванням певних потреб дітей можна навчити співпрацювати, брати участь

у різноманітних заняттях, не боятися ризикованих ситуацій і в навчанні, і в повсякденному житті [9].

Акцентуємо увагу вчителів природничої освітньої галузі на важливості модернізації й оптимізації освітнього середовища, наприклад, із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, програмних та апаратних засобів навчання, які б полегшили сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу, а також забезпечили можливість для їх максимальної адаптації до життя.

Розробляючи освітню програму підвищення кваліфікації, ми враховували, що для формування інклюзивної компетентності вчителів природничої освітньої галузі мають також оволодіти певними уміннями та навичками, які прописані в професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [8]:

- використовувати інструменти забезпечення інклюзивного навчання в освітньому процесі;
- застосовувати принципи і стратегії універсального дизайну у сфері освіти й розумного пристосування;
- забезпечувати педагогічну підтримку осіб з особливими освітніми потребами;
- здійснювати необхідні адаптації / модифікації в освітньому процесі відповідно до особливих освітніх потреб здобувачів;
- організовувати навчання, виховання і розвиток здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб, здібностей і навчальних можливостей;
- використовувати в роботі зі здобувачами освіти матеріали, пристрої та обладнання (за потреби) для задоволення їхніх індивідуальних потреб у навчанні й розвитку;
- організовувати освітнє середовище з урахуванням особливостей, потреб, здібностей, інтересів і можливостей здобувачів освіти.

Плануючи свою роботу в інклюзивному класі, вчителі, перш за все, мають розуміти своє завдання: створити умови для повноцінної участі у навчальному процесі всіх учнів, а отже врахувати потреби та можливості кожної дитини, сприяти розумінню матеріалу, стимулювати увагу та надавати можливості демонструвати свої знання.

Під час навчальних занять моделюємо ситуації конкретної педагогічної взаємодії в освітньому процесі через імітаційні рольові та ділові ігри, вправи, кейси. Учасники вчаться адаптувати навчальні матеріали

залежно від потреб учня. Пропонуємо розробити урок відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти (з формулюванням цілей, вибором методів і матеріалів, оцінюванням), враховуючи основні принципи універсального дизайну: залучення, представлення, дія й вираження навчання. Продуманий, цікавий урок дозволить забезпечити баланс академічних знань і соціальних навичок учнів з ООП, створити атмосферу толерантності та співробітництва у класі.

Важливу увагу приділяємо питанню оцінювання учнів з особливими освітніми потребами. Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти [7], оцінювання результатів навчання учнів у закладах освіти здійснюється за системою та загальними критеріями оцінювання, затвердженими МОН, та з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності).

Також у цьому документі визначено рівні надання підтримки учням в освітньому процесі, що передбачають: оцінювання на основі загальних підходів з урахуванням можливості їх адаптації та з урахуванням особливих освітніх потреб учня; адаптацію процедури за часом та змістом (наприклад: збільшення часу на виконання завдань); зміну методів тестування (формування завдань в аудіоформаті, збільшеним шрифтом, шрифтом Брайля тощо); у певних випадках використання засобів альтернативної комунікації під час формування завдань.

Система оцінювання навчальних досягнень дітей з ООП має бути стимулювальною. Передусім потрібно враховувати позитивну динаміку результатів навчання учнів за критеріями, що встановлені у їхніх індивідуальних навчальних планах.

Висновки. У процесі дослідження виявлено, що завдяки підвищенню кваліфікації за ОП «Технології навчання осіб з особливими освітніми потребами» вчителі природничої освітньої галузі отримують можливість формувати інклюзивну компетентність з урахуванням вимог професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Це сприяє ефективному використанню вчителями набутих знань та вмінь на практиці, мотивує розробляти і впроваджувати нові методи роботи в умовах інклюзивного навчання, а отже підвищенню якості освіти в НУШ та поліпшенню результативності професійної діяльності педагогів.

Використані джерела

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Конвенція ООН про права дитини. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
4. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
5. Нова українська школа. URL: <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczia.pdf>
6. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/800-2019-n#Text>
7. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
8. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchitel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>
9. Чайковський М. Є. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 2. С. 15–21.